Perustuslakivaliokunnalle

Perustuslakivaliokunta on pyytänyt minulta lausuntoa hallituksen esityksestä sosiaaliturvarahastojen säästöjen valtion ja kuntien talouden vahvistamiseen ohjaamista ja sairauspäivärahan muutoksia koskevaksi lainsäädännöksi (HE 123/2024 vp). Esitän lausuntonani kunnioittaen seuraavaa.

Hallituksen ehdottama sairauspäivärahan laskentakaavan muutos ei vaikuttaisi kaikkein pienituloisimpien asemaan. Se leikkaisi päivärahaa vakuutetuilta, joiden vuositulot ovat vuoden 2024 tasossa yli 27633 €. Leikkauksen suuruus kasvaisi tulotason noustessa. Keskityn seuraavassa laskentakaavan muutosta koskevaan ehdotukseen. Näiltä osin hallituksen esityksen säätämisjärjestysperustelut kuvastavat hämmennyksen tilaa, jossa sosiaalisia perusoikeuksia koskeva doktriini tällä hetkellä on.

Sairauspäiväraha kuuluu perustuslain 19.2 §:ssä tarkoitettua perustoimeentuloa turvaaviin etuuksiin. Sosiaalisten perusoikeuksien olennaisiin oikeusvaikutuksiin kuuluu heikennyskielto. Tämän vaikutuksensa vuoksi sosiaalisia perusoikeuksia koskevat säännökset on ymmärrettävä priorisointisäännöksiksi, jotka vaikuttavat paitsi julkisen talouden kannalta hyvinä myös huonoina aikoina. Huonoina aikoina ne osoittavat mistä viimeksi tulisi leikata silloin kun leikkaukset ovat välttämättömiä. Jos toistetaan papukaijan omaisesti perustuslakivaliokunnan lausuntoja, joissa on katsottu, että heikennykset ovat mahdollisia laskusuhdanteessa tai valtiontalouden vaikeuksien vuoksi, mutta ei lainkaan mainita perusoikeussäännösten asemaa priorisointisäännöksinä eikä osoiteta leikkauksia välttämättömiksi, vaikka priorisointivaikutuskin otettaisiin huomioon, kerrotaan vain puolet valtiosääntöoikeudellisesta totuudesta. Näin on hallituksen esityksessä nyt(kin) käynyt.

On myös torjuttava käsitys, että perustuslain 19,2 § ei lainkaan turvaisi esimerkiksi heikennyskieltovaikutuksen kautta ansiosidonnaisten etuuksien ansio-osaa. Silloin kun heikennyskieltovaikutuksesta ja sosiaalisten perusoikeuksien priorisointisäännön asemasta huolimatta leikkauksia pidetään valtiosääntöoikeudellisesti mahdollisina, perustuslakivaliokunta on pitänyt ehdottomana rajana sitä, että leikkaukset eivät saa olla olennaisia. Leikkausten valtiosääntöoikeudellisen arvioinnin tulisi olla kaksivaiheista. Ensin arvioidaan, täyttyvätkö ylipäätään heikennyskiellosta poikkeamisen edellytykset, joihin kuuluu priorisointivaikutuksen huomioon ottaminen. Vasta toisessa vaiheessa arvioitavaksi tulee leikkauksen olennaisuus. Tällöin voidaan päätyä katsomaan, että vain ansio-osaan puuttuminen ei yleensä vielä tätä kriteeriä täytä. Mutta tämä on eri asia kuin ansio-osan sulkeminen kokonaan perustuslain 19.2 §:n suojavaikutuksen ulkopuolelle.

Säätämisjärjestysperusteluissa annetaan ymmärtää, että sairausvakuutuspäivärahasta vain sen vähimmäismäärä nauttisi perustuslain 19.2 §:n tarjoamaa suojaa. Näin asia ei voi olla edes olennaisuuskriteerin kannalta. Vähimmäismäärä ei ilmeisesti yllä edes toimeentulotuen perustasoon.

Hallituksen esityksessä selostetaan laajasti sosiaalisia ihmisoikeuksia koskevaa valvontakäytäntöä, mutta nytkin tyydytään ilmoittamaan, että Suomi on Euroopan sosiaalisen peruskirjan tulkinnasta eri mieltä kuin sopimuksen valvontaelin. On syytä toivoa, että Suomi ei omaksu tällaista asennetta myös muita ihmisoikeussopimuksia, kuten Euroopan ihmisoikeussopimusta ja YK:n KP-sopimusta, valvovien elinten ratkaisuihin. Nyt hallitus ei enää edes lupaa selvittää sosiaaliturvalainsäädäntömme suhdetta Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitean ratkaisukäytäntöön.

Kun ehdotetut leikkaukset eivät kohdistu kaikkein pienituloisimpiin eivätkä johtaisi ainakaan merkittävään lisäykseen toimeentulotuen saajissa, katson, että lakiehdotus on käsiteltävissä tavallisen lain säätämisjärjestyksessä.

Helsingissä 13.10.2024

Kaarlo Tuori